

אם ישיבות ההסדר. תשי"ד-תשע"ח

אשכולות

הציון השבועי של תלמידי ישיבת כרם ביבנה

פרשת בלק

גליון 467 | י"ז בתמוז תשע"ח
(שנה שתיים-עשרה)

19:29 כניסת שבת

20:34 צאת שבת

סוּזֹק"ש מג"א 08:20

לא מדובשך ולא מעוקצך

ידידיה לוי (א')

בפרשתנו אנו רואים את הסיפור על בלק ובלעם שרצו לקלל את עם ישראל. בלק, שרואה את עם ישראל נלחם ומביס את המלכים שסביבו, מתחיל לחשוש לשלום ולשלום עמו, ולכן שולח שליחים אל בלעם כדי לשכנע אותו לבוא ולקלל את עם ישראל. בלעם מבקש משליחיו של בלק להישאר בלילה ולמחרת יחזיר להם תשובה.

בלילה נגלה אליו הקב"ה ושואל את בלעם אודות האנשים שבאו, ובלעם עונה שבאו בשליחותו של בלק לבקש שיקלל את עם ישראל. הקב"ה עונה לו: "לא תלך עמהם לא תאור את העם כי ברוך הוא". רש"י על אתר שואל, מדוע הוצרך לכפול "לא תלך עמהם" - לא תאור את העם כי ברוך הוא, ומסביר רש"י, על פי דברי המדרש, שאחר שה' אמר לבלעם שלא ילך איתם, אמר לו בלעם "ואולי אקללם במקומי" - על זה ענה ה' "לא תאור את העם", ואז אמר בלעם "אם כן אברכם" - ענה לו ה': אינם צריכים לברכותיך, "כי ברוך הוא".

כשקראתי את דברי רש"י הללו שאלתי את עצמי שאלה: הרי לבסוף אכן ה' גרם לבלעם לברך את העם ולא סתם את פיו, ואם כן למה לא רצה שיברך אותם?

חיפשתי ומצאתי שהשם משמואל שואל את השאלה הזו, רק באופן יותר מעורר תמיהה. השם משמואל מביא מדברי המדרש, שה' רצה שמשנה רבנו יהיה המוכיח של עם ישראל, ואילו בלעם שהוא נביא בגויים יהיה המברך שלהם, כי אם בלעם היה מוכיח את העם - היו עם ישראל טוענים כלפי ה' ששונא מוכיחנו, ואם משה היה המברך - היו אומות העולם אומרים אוהבן ברכן.

אם כן שואל השם משמואל, למה אמר לו הקב"ה "אינם צריכים לברכתך"?

והרב עונה תשובה נפלאה, על פי הגמרא בבכורות (ז ע"א), שם מבואר שדבש דבורים מותר מפני שמכניסות אותו לגופן ואין ממצות אותו מגופן, אבל דבש צרעין אסור שהן ממצות אותו מגופן. ועל פי זה ניתן לבאר, שבעצם אם בלעם היה הולך לקללם בעצמו והיה לו חלק בברכה - למרות שמברך, בתוך לבו היה מקלל אותם, ולכן בברכתו של בלעם היה מעורב הרע. אבל הקב"ה רצה לשים את הדברים בפיו של בלעם, כמו שכתוב: "וישם ה' דבר בפיו של בלעם", כך שהברכה תהיה שלמה ורק יעברו הדברים מפיו של נביא בגויים, של בלעם, אבל הדברים אינם שלו. וזה מה שאומר לו ה' "אינם צריכים לברכתך" - שלך, אלא אני אברך אותם ואשים את דברי בפוך.

ולפי ביאור זה נראה לי לומר, שזהו בדיוק הדבר אשר נצטוו הכהנים בפסוק "ושמו את שמי על בני ישראל ואני אברכם" - שלא להיות כמו בלעם, היינו שלא יהיה בברכתם סם המוות ולא יהיה בלבם כעס על אף אחד מהציבור בעת ברכתם (כפי שנפסק להלכה), ושאינם עושים את המצוה רק מחמת שהקב"ה מצוה ושם את הדברים בפיהם, אלא שהם עצמם ישימו הברכה בפיהם ובליבם, בסתר כבגלוי, ואז תשכון הברכה עליהם ועל כלל ישראל.

מלא טוב

לרב שלמה פרידמן

לרגל נישואי בנו

לרב דוד זין

לרגל בת המצוה של בנותיו

לבניה כהן

לרגל ארוסיו

לאליהו משה רשילובסקי

לרגל ארוסיו

קוד באתר: 8111

העלון יוצא לאור ע"י

ישיבת כרם ביבנה

www.KBY.org.il

לתגובות ולהארות:

eshckolot@gmail.com

מערכת אשכולות

איתיאל סופר

יעקב אביעד דואני, יאיר משה אטינגר

השאלה*

מעשה באחד שהיה בעל בית גדול, ובשטר הצוואה שלו ציווה שמי שניהל את מכירת הבית אחר מותו יהיו שני בניו הגדולים, ראובן ושמעון, מאחר שסמך עליהם שימכרו בצורה מושכלת את הבית ובשביל למנוע ויכוחים. ואכן, שני הבנים קיבלו לידם את ניהול העיזבון, ובהסכמת שניהם הוסכם שאת מכירת הבית יעשו ללא מתווך ע"מ למנוע שכר תיווך. לוי, אחד מן האחים האחרים, המתין בקוצר רוח למכירת הבית כדי לחלוק את הכסף, וחש שאחיו הגדולים מתעכבים במכירתו. לכן הוא פנה אל מתווך על דעת עצמו והוא מצא אדם שיקנה את הבית. הם עשו חוזה שבו שימש אותו האח כנציג של שאר אחיו במכירה, בידיעת המתווך והקונה שראובן ושמעון מונו בצוואה לנהל את מכירת הבית ולא לוי. מעשה זה של לוי לא מצא חן בעיני שאר אחיו והם רצו לבטל את המכירה, וכ"ש שלא עלה על דעתם לשלם את דמי התיווך.

שאלתנו אם כן מתחלקת לשניים:

- א. האם ע"פ דין תורה יכולים לבטל האחים את המכירה?
- ב. במידה ואינם יכולים לבטל המכירה - האם צריכים לשלם דמי תיווך?

כדי להשיב על שתי השאלות הללו יש לנו לברר שתי נקודות:

- א. לפני חלוקת הבית מעמד הנכס הוא של 'שותפות', ויש לברר האם שותף יכול למכור את נכס שותפו שלא בהסכמתו.
- ב. האם העובדה שהאב אמר במפורש בצוואתו שרק שנים מבניו יוכלו לנהל את מכירת הבית מונעת מהאח השלישי לנהל את העסקה.

בדיני שותפות

נפתח בשאלה הראשונה ע"י שנברר בדיני שותפות.

הגמרא בב"ק (קב ע"א) דנה באדם ששלח שליח לקנות לו חטים כדי להיות שותף איתו ברווחי העסקה, וקנה לו שעורים, ומביאה שתי ברייתות סותרות.

ברייתא א': במקרה של רווח בסחורה - השליח יקבל הרווחים, ובמקרה של הפסד - השליח ישלם על ההפסד.

ברייתא ב': במקרה של רווח בסחורה - יתחלקו ביניהם, ובמקרה של הפסד - הכל ישלם השליח.

ותירצה הגמרא את הסתירה, שברייתא א' היא כשיטת רבי מאיר הסובר דשינוי בגזלה קונה, וכיוון שהשליח שינה מדעת המשלח הוא גזול, ומאחר שלר"מ קנה - הרווחים וההפסדים הם בכספו שלו. ואילו הברייתא השנייה היא כדעת רבי יהודה שאין שינוי קונה בגזלה, ולכן הם מתחלקים ברווחים, כהסכם המקורי. אבל בהפסדים, מבארים התוס' שם, מאחר שלא עשה כדעת המשלח - השליח משלם הכל.

ויוצא מכאן, שהשליח אינו יכול לבטל העסקה בטענה ששינה מדעת בעל הבית, אלא העסקה קיימת, וההפסדים הולכים למי שמשנה.

ובשו"ע חו"מ (קעו, י"א) נפסק שהשותף עם חבריו אינו יכול לשנות על דעת עצמו ממנהג המדינה באותו מקום. ועוד מביא שם, שאם שינה ממנהג המדינה - במקרה שהרוויח מתחלקים ברווחים, ובהפסד מקבל על עצמו את כל ההפסד - כשיטת רבי יהודה.

עוד מביא מרן (שם, יד), שאם מכר אחד השותפים בזמן שעוד לא הגיע זמן המכירה - צריך אמנם לשלם לשותף השני את ההפסד במכירה, אבל המכירה חלה בדיעבד.¹

* השיעור נכתב ע"י אחד התלמידים, ע"פ הבנתו ובאחריותו.

אם כן, כל דבר שעומד להימכר - גם אם נמכר שלא ברשות חבריו, כתבו הפוסקים שהעסקה חלה. והעסקה אינה חלה רק אם עסק השותפות לא עמד למכירה - למשל: מוסך שקנו כדי לעבוד בו - אין תוקף למכירה, מאחר שאין בכלל רצון למכור מבחינה בסיסית.

ולפ"ז במקרה שלנו, לא נוכל לבטל את העסקה ע"פ הנימוק שאחד מהאחים פעל שלא בידיעת אחיו ראובן ושמעון, מנהלי העיזבון, מה גם שהמחיר שקיבלו הגון.

צוואת האב

אחר שביררנו את הנקודה הראשונה נבוא לברר את הנקודה השנייה, האם העובדה שהאב ציווה בצוואה מפורשת שרק שניים מבניו ינהלו את מכירת הבית יכולה לגרום לביטול העסקה.

הגמרא בכתובות (סט ע"ב - ע ע"א) מביאה ברייתא, שאם אבא ציווה לתת כך וכך לאחר מותו צריך לקיים דבריו. ומבואר שם הטעם לכך ע"פ דברי רבי מאיר שמצוה לקיים דברי המת. מנוסח זה "מצוה לקיים" הגמ' לומדת שאין זו רק 'מידת חסידות', אלא זהו מינוח משפטי ומשמעותו חובה ממש.

מקור נוסף ישנו בגמרא בבא בתרא (קנא ע"א), שמספרת שאמו של רב עמרם חסידא הורישתה לפני מותה שטרות חוב לרב עמרם בנה, ונישלה את כל אחיו מהירושה. באו אחיו לרב נחמן וטענו שאחיהם רב עמרם לא משך את השטרות ולכן אין קניין, וענה להם רב נחמן שחז"ל תיקנו שכל דברי שכיב מרע ככתובים וכמסורים דמו. כלומר, חז"ל תיקנו שכל מה שאומר שכיב מרע לפני מיתתו 'ידלג' על כל צורות הקניין, וזאת כדי שלא תיטרף דעתו של החולה, שאם לא יהיה משוכנע שכל דבריו יתקיימו עלולה דעתו להשתבש.²

ומה היחס בין "דברי שכיב מרע ככתובים וכמסורים דמו" לבין דברי ר"מ "מצווה לקיים דברי המת" - לכאורה דינים אלו זהים, ולמה יש צורך בשניהם?

התוס' על הגמרא הנ"ל בכתובות, שמצווה לקיים דברי המת, כתבו שהדברים אמורים באדם בריא, שיש מצווה לקיים את דבריו לאחר מותו. ושאלו התוס', א"כ למה צריך את המימרא השנייה שדברי שכיב מרע ככתובים וכמסורים דמו, ותירץ ר"ת שמצווה לקיים דברי המת היינו דווקא כשנתן את המעות לצד שלישי, אבל בשכיב מרע - גם אם לא נתן את המעות לצד שלישי זה חל.

וכן נפסק בשו"ע חו"מ (רנב, ב), שמצווה לקיים דברי המת זה רק אם נתן לשליש לשם כך.

בתשובת מהר"ט (סימן צה) הסביר זאת, שמה שכתב שצריך לתת לידי שלישי היינו רק אם הייתה כוונתו לתת לאחד שאינו מן הירושים, אבל אם זה יועד לירושים בלבד - אין צורך בשליש.

והוסיף הרמ"א (חו"מ שם) בשם הגהות מרדכי הגדרה בסיסית נוספת, שאם ניתנה ירושה לאדם ע"י שכיב מרע והלכו האחים ומכרו הנכס לפני שהגיע לידי - מכירתם בטלה, משום שהנכס שייך כבר למי שהוריש לו השכיב מרע. מאידך, במקרה שהנפטר הוריש את הנכס כשהיה אדם

¹ וכן הביא הבית שמואל באה"ע (פו, ס"ק יט) את הספר בית הלל, שאם אחד מכר סחורה בלי ידיעת חברו אין צריך הלוקח להחזיר הסחורה, רק זה השותף צריך להחזיר מה שהפסיד במכירה שלא בזמנה.

השו"ע הוסיף שאם מכר אחד מהשותפים בזמן שהדרך למכור את הסחורה, שלא על דעת חברו, גם אם היו הפסדים לא צריך לקבל על עצמו את כל ההפסד אלא מתחלק עם השותף השני.

² ובאמת אם חזר לבריא אותו מה שאמר מתבטל כי דעתו להוריש רק אם ימות.

בריא, ואז אנו אומרים שמצווה לקיים דברי המת - אם קדמו האחים ומכרו הנכס מכירתם חלה בדיעבד, משום שאכן יש מצווה כאן לקיים דברי המת, ברם אין בזה כדי להפקיע מהאחים את ירושת הנכס, בניגוד למתנת שכיב מרע שהקניין חל ממילא.

יצא מדברי הרמ"א שבנידון דידן, כשאחד מן האחים עבר על צוואת האב - אין בכוח צוואת האב לבטל בדיעבד את המכירה, משום שזו הייתה צוואה של בריא.

יישוב סתירה בפסקי הרמ"א

מהרי"ל דסקין הקשה סתירה מדברי הרמ"א במקום אחר.

בגמרא בגיטין (ט ע"א, סה ע"א) איתא, שלמרות שמדין תורה קטן אינו יכול למכור משום שאין לו דעת, חז"ל תיקנו ליתום מגיל שש שנים שיהיה ממכרו מקח וקניינו קניין כדי שיוכל לחיות.

השו"ע בחו"מ (רה"ב ב) פסק על פי דברי הגמרא, שבמקרה שיש לקטן אפוטרופוס שמינה האב, הוא יכול לבטל את מקח הקטן.

וכתב על כך הרמ"א שם, ע"פ הסבר הסמ"ע (ס"ק כ), שמשגדיל הקטן ומכר, אם האב ציווה שהאפוטרופוס ילווה את בנו עד גיל י"ח - המקח שלו אמנם יחול, אבל זאת רק לאחר שהאפוטרופוס יסיים את תפקידו ויעביר ליורש את הנכסים, אבל עד אז הקניין מושהה.

ותמה המהרי"ל דסקין, כיצד יתכן שבמקרה הזה המצווה לקיים את דברי המת מעכבת גם הקניין, הרי זה סותר לכאורה את דברי הרמ"א דלעיל בס' רנב? ותירץ בשני אופנים:

א. "מצווה לקיים דברי המת" - זה כל זמן שניתן לקיים גם את דבריו וגם את דעת היורשים, אבל אם ישנה סתירה חזיתית ביניהם - חז"ל לא חיבו לקיים דברי המת, ולכן, אם האב ציווה שהנכס יעבור לאחד שאינו מן האחים והאחים מכרו את הנכס לאדם אחר, כיוון שהנכס אינו יכול

להיות שייך לשניים - חז"ל לא ביטלו את דיני ירושת האחים מפאת צוואת האב. אבל במקרה שניתן לקיים את שני הדברים כמו לגבי האפוטרופוס - שניתן לקיים את הקניין של היורש מצד אחד, ומאידך לדחות את הקניין כדי לקיים דברי האב שהאפוטרופוס יהיה אחראי על הנכסים - קבעו חז"ל שמצווה לקיים דברי המת.

ב. "מצווה לקיים דברי המת" - זה רק אם צוואת האב היא לטובת היורשים, אך אם היא נגדם אין מצווה לקיים דברי המת. ולכן במקרה שהאב הוריש לאדם אחר, זה נגדם והם יכולים לא לקיים דברי המת, ואילו במקרה של האפוטרופוס האב פעל לטובת הקטן כי סמך שידאג לנכסים בצורה הטובה ביותר, ולכן מצווה לקיים דברי המת.

וא"כ במקרה שלנו, לפי תירוצו הראשון של המהרי"ל דסקין ישנה סתירה בין צוואת האב למכירה של אחד האחים והמכירה תחול, אבל לפי התירוצו השני צוואת האב הייתה לטובת האחים, שרצה האב לעשות סדר בירושה, ולכן מצווה לקיים דברי המת והמכירה תבטל.

למעשה

בעניין המכירה - הקונה יוכל לטעון שיש מקום לקיים העסקה ע"פ אחד התירוצים של המהרי"ל דסקין, וא"א לבטל את המקח.

בעניין שכר התיווך, לוי שמכר את הבית שלא על דעת האחים צריך לשלם על כך, כפי שנתבאר שאם אחד השותפים עשה על דעת עצמו הוא מקבל עליו את ההפסדים. נוסף על כך, הסיבה שמשלמים למתווך היא על ההנאה מהמידע שמקבלים, וכאן מאחר שהאחים אמרו מראש שלא רצו בהנאה זו - א"א לחייבם, אבל את האח שפנה למתווך ניתן לחייב שהרי רצה בהנאה זו על דעת עצמו. אמנם יצטרך לשלם דמי תיווך רק ע"פ חלקו היחסי בבית - כלומר מה שנהנה, משום שהיה ברור למתווך מה היה הסיפור ולקח על עצמו את הסיכון שהאחים יסרבו לשלם את דמי התיווך.

המוכר שטר חוב לחברו וחזר ומחלו שי ישראל כהן מצליח (ג')

איתא בכתובות (פה ע"ב):

א"ל רבא לבריה דרב חייא בר אבין: תא אימא לך מילתא מעליותא דהוה אמר אבון, הא דאמר שמואל: המוכר שטר חוב לחבירו וחזר ומחלו - מחול [רש"י: דאמר ליה ליה ללוקח לאו בעל דברים דידי את], ואפילו יורש [של מלוה] מחול, מודה שמואל, במכנסת שטר חוב לבעלה וחזרה ומחלתו - שאינו מחול, מפני שידו כידה. קריבתייה דרב נחמן זבינתה לכתובתה בטובת הנאה, איגרשה ושכיבה, אתו קא תבעי לה לברתה¹, אמר להו רב נחמן: ליכא דליסבא לה עצה, תיזיל ותיחלה לכתובתה דאמה לגבי אבוי, ותירתה מיניה. שמעה, אזלה אחילתה. אמר רב נחמן: עשינו עצמינו כעורכי הדינין. מעיקרא מאי סבר, ולבסוף מאי סבר? מעיקרא סבר: ומבשרך לא תתעלם, ולבסוף סבר: אדם חשוב שאני. גופא, אמר שמואל: המוכר שטר חוב לחבירו וחזר ומחלו - מחול, ואפי' יורש מוחל. אמר רב הונא בריה דרב יהושע: ואי פקח הוא, מקרקש ליה זוזי וכתב ליה שטרא בשמיה.

ישנה מחלוקת ראשונים לגבי השאלה: כיצד בכלל יכול המלוה למחול?

א. התוספות על אתר² כתבו:

המוכר שטר חוב לחבירו כו' - תימה לר"י היאך יכול למכור החוב דבשלמא כשיש ללוה קרקעות מוכר לו אותו שיעבוד שיש לו על הקרקעות אבל כשאין לו כלום מה מוכר לו? ונראה לו - דלא הוי מכר מדאורייתא, דאי הוי

עיני הלכה

מכר אמאי מחול? וכן נראה לר"ת³ - דלא הוי מכר אלא מדרבנן, ומיית רביה מדאמר בפ' מי שמת (ב"ב דף קמז: ושם) אמר רבא אמר ר"נ מתנת שכ"מ מדברי סופרים ופריך והאמר ר"נ אף על גב דאמר שמואל המוכר שטר חוב לחבירו וחזר ומחלו ואפילו יורש מוחל מודה שמואל שאם נתנו במתנת שכ"מ שאינו יכול למחול אי אמרת בשלמא דאורייתא היינו דאינו יכול למחול כו' משמע דמידי דאורייתא אינו יכול למחול.

רואים מדברי התוס' (גם הר"ף, והרמב"ם, והרמב"ן, והריטב"א בהסבר הראשון - הסכימו להסבר הזה), שהואיל ומכירת שטרות מדרבנן, אזי מדאורייתא החוב עדיין שייך למלוה וממילא יכול למחול.

והריטב"א על אתר הקשה על פירוש זה, דהא בפרק הזהב (ב"מ נ"ו ע"ב) ממעטינן מכירת שטרות מאונאה בכלל ופרט וכלל, משמע שמכירתם מן התורה היא! ויש דוחים קושיא זו⁴ שלא בא הכלל אלא למעוטי קרקעות ועבדים, ודנקטי ביה שטרות אינו אלא מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא. ומיהו הא ק"ל דאם כן למה אמרו כאן במכנסת שטר חוב לבעלה שאינה יכולה למחול מפני שידו כידה? דהא מכל מקום אין זכיתם שזיכתה אותם לבעלה אלא מדרבנן! ויש לומר - דאלמוה רבנן לשעבודיה דבעל ושמו ידו כידה כאילו זכה בהם מן התורה והפקר ב"ד הפקר. עכת"ד.

ב. הרא"ש (הובא בריטב"א בהסברו השני), הר"ן ור"ת⁵ מסבירים, שכל מה שהמלוה מכר ללוקח זה דווקא שעבוד נכסים (זכות ממונית של

³ לכאורה צ"ל דעת ר"ח, אלא אם כן ישנה מחלוקת מה דעת ר"ת, כיון שהר"ן והרמב"ן והרא"ש והריטב"א למדו בדעת ר"ת שמכירת שטרות דאורייתא.

⁴ הר"ן ד"ה והרמב"ם, והריטב"א.

⁵ וכן מצינו בדעת התוס', לעיל נד ע"ב, מה ששאל ר"י את רבינו אליהו והשיב לו: "...משמע בכל ענין אף על פי שאין מקנה לו שום נכסים אלא שמשעבד גופו לזה החוב מעתה ולכשיהיו לו נכסים חל שעבודו מעתה ואין זה קנין דברים בעלמא." ובהמשך:

¹ רש"י פירש: "אתו לקוחות וקא תבעי לה לברתה הבאה לגבות כתובת אמה מאביה ולידש הכתובה מכח אמה ואלו באין ליטול אותה הימנה לומר אמך מכרה לנו." ועיין ריטב"א על אתר, וכן הר"ן; בשונה מהרא"ש ובעל המאור שחולקים על זה (וכן פסק השו"ע).

² וכן בקידושין מח ע"א, ד"ה המוכר.

המלוה בנכסי הלווה לגבות מהן את חובו - "נכסי דבר איניש אינון ערבין ביה", אבל שעבוד הגוף (שעבוד על עצם הנכסים לפרוע את החוב) עדיין שייך למלוה, וזה דבר שלא שייך למכור (משום שאין בו ממש - עיין להלן בדברי הקצה"ח), ולכן יכול המלוה למחול ללווה ויפטר מן החוב.

הריטב"א מקשה על פירוש זה: כיון שהעיקר זה שעבוד הגוף, מדוע כאשר מת המלוה הלווה עדיין חייב, הרי כיון שמת בטל שעבוד הגוף וממילא אין גם שעבוד נכסים! ומתוך, שהלווה התחייב בעת הלוואתו לשלם לא רק למלוה אלא לכל מאן דאתי מחמתיה כל זמן שלא ימחל לו, ולכן הואיל ולא מחל השעבוד הגוף מגיע לבנו (מחמתו), וממילא הוא יכול למחול. הקצות (סו, כו) תירץ, כי גם לאחר הפטירה **כלל לא פקע** שעבוד הגוף.

הר"ן והרשב"א מקשים על ר"ת, הרי כאשר מת הלווה ופקע שעבוד הגוף ממילא יפקע גם שעבוד נכסים, ואין לגבות כעת מהיתומים.

וכתב המאירי בב"ק (ח ע"א, ד"ה מכרה)⁶ שהיתומים הם יורשים וקרעי דאבוה ניהו, ולכן מן הדין הוא שיפרע חוב אביו.

ג. הקצות החושן (סו, כו) למד בדעת רש"י (ד"ה מחול), ובדעת הרמב"ד (על הר"ף בסוגיא, וכן על הרמב"ם מכירה ו, יב), וכן דעת התוס' ר"ד על אתר, שכלל אין דין מכירת שטרות בזמן שאינם בעין, וכל המכירה הינה בגדר של הרשאה שנתן המלוה לוקח לגבות את חובו, אבל כאשר מוחל המלוה - בוודאי שהחוב מחול.

אמנם יש אחרונים שחולקים על הקצות⁷ ומסבירים שהראב"ד ורש"י - סברו כר"ת.

ד. דעת ר"ח⁸ שמדובר בסוגיא באדם בריא שיכול לטעון "עיינתי בחשבונותי ונמצא שהוא לא חייב לי", או "אני מסתפק בדבר", ומספיקא לא מגבינן שטרא.

וקשה לפירושו (כך מקשה הר"ף על אתר): חדא, אם הטעם הזה נכון מדוע אשה אינה יכולה למחול? הרי סוף כל סוף אין חוב. ועוד - א"כ, מדוע שכב מרע לא יכול למחול, והרי שכ"מ מידק דייק והדר הייב?⁹

ועוד הקשו עליו (ר"ן שם): הרי במקום שחב לאחרני - אינו נאמן לומר "שטר אמנה הוא זה", כדאמרינן לעיל (יט ע"א), וה"ה לפרוע!

ועוד הקשו עליו (רמב"ן שם): לדבריו, מדוע כתוב "מחלו - מחול", הרי אין כאן תורת מחילה!

וכתב הרמב"ן ליישב שיטת ר"ח - דמיגו דיכול למימר לא פש לי גביה ולא מידי לא אסתלק ליה מהאי שטרא לגמרי ועדיין ברשותו הוא עומד ויכול למחול ולומר אף על פי שאתה חייב לי הריני מוחלו לך. (וכך יישב את שתי קושיות הר"ף).

ודחה, שגם אם נבאר כך עדיין קשה, שהרי אינו נאמן לומר כן במקום שחב לאחרים, שהרי אינו נאמן לומר "שטר אמנה הוא זה" במקום שחב לאחרים, וכן א"א לומר "פרוע",¹⁰ אבל הואיל וקי"ל דאי חזר ומחלו - מחול, אם היה אומר פרוע - היה נאמן במיגו דאי בעי מחיל. אבל לומר שנאמן למחול על החוב במיגו דאי בעי אמר לא פש לי גביה מידי - לא אמרינן.¹¹

ונראה לעניות דעתי להסביר, שלא עלתה על דעתו של רבינו חננאל ז"ל לומר שלא היה קיים חוב כלל, אלא שהיה חוב, וכל מה שאמר דברים אלו - כוונתו שאעפ"י שהמלוה קיים והלווה חייב לשלם ללוקח, יכול המלוה למחול על החוב מחילה גמורה, ומה שאמר שאין לו חוב - שייך רק לסוגיית טוען ונטען ולא לסוגיית מחילת שטרות. הוי אומר: המלוה אכן מחל על החוב מחילה גמורה, ומה שאמר "אין לי חוב" זה כבר לפני הדיינים בתורת טוען ונטען, שלאחר המחילה "אין כבר חוב".¹² וא"ת, א"כ מדוע כתב כך? וי"ל שר"ח רצה ללמדנו שאעפ"י שנקט לשון כזו, עדיין נאמן לומר שהחוב לא קיים - ולפטור את הלווה.

⁸ הובאה בתוס' ר"ד, בח"י רמב"ן, וכ"כ הר"ף (ע"פ דברי הר"ן שכוונתו לשיטת ר"ח).

⁹ עין בבא בתרא קנא ע"ב.

¹⁰ עיין לעיל יט ע"א, תוד"ה וכגון.

¹¹ וראיה מהגמ' בב"מ בשילהי פרק שנים אוהזין (יט ע"ב): "מצא שובר בזמן שהאשה מודה יחזיר לבעל", ואקשינן בה התם אמאי, ואמר רבא: ש"מ איתא לדשמואל. "פירוש, וכשם שיכולה למחול יכולה לומר נמי פרעו כבר וממנו נפל השובר, אלמא לא יכיל למימר פרוע אלא מתוך שיכול למחול בהפך מדברי הרב ז"ל" (לשון הרמב"ן).

¹² כעין מה שרצו האחרונים להסביר את שיטת רש"י והראב"ד שסוברים כר"ת (עיין הערה 8).

"ומטעם זה אור"ת שכותבין בהרשאות והקניית לו ארבע אמות קרקע בחצרי אף על פי שאנו יודעים שאין לו קרקע כיון דמודה שיש לו הודאת בעל דין כמאה עדים דמי".

⁶ והתומים (סו, מג) כתב ששיעבוד הגוף עובר לבן לעניין זה שהוא חייב לפרוע חוב אביו מנכסי אביו. בקצה"ח ביאר, ששעבוד נכסים לא מתבטל מכוח שעבוד הגוף, אלא שישנם ג' סיווגים: עצם החוב - ותחתיו יש התפצלות לשעבוד הגוף ושעבוד נכסים, ולכן כאשר פוקע שעבוד הגוף (אם מת לדוג') - אזי שעבוד נכסים נשאר בעינו, וכ"ש להיפך; אבל כאשר מוחל - הוא מפקיע את עצם החוב, וממילא שניהם מתבטלים.

⁷ לחם משנה, חתם סופר, ח"י ר"ח: ומה שכתבו שאומר הלווה ללוקח: "לאו בעל דברים דידי את" - הפשט הוא שהואיל והמלוה מחל אזי ליכא שעבוד הגוף וממילא ליכא שעבוד נכסים - ולכן טוען שפיר "לאו בעל דברים דידי את".

שאלות על הפרשה

ר' דניאל בוחבוט

נפסי כסאנתי

א. כב, כ: רש"י - "אם לקרא לך. אם הקריאה שלך, וסבור אתה ליטול עליה שכר, קום לך אתם: ואך. על כרחך, את הדבר אשר אדבר אליך אותו תעשה, ואף על פי כן יולך בלעם, אמר, שמא אפתנו ויתרצה" - וקשה כיצד הקב"ה שולח את בלעם "לגזול" את בלק, שהוא אומר לו לך קח את הכסף אבל אל תקלל והרי גם בני נח מוזהרים על הגזל. (ליאור ברנדווין)

ב. כב: למה כתיב "ויחר אף ה'" וגו', והלא ה' בעצמו אמר לו קום לך אתם (שפתי חכמים)

ג. כה, ח: "קשה, בשלמא דקירת איש ישראל כמשפט ההלכה שקנאים פוגעים בו אבל האשה אינה חייבת מיתה ואינה מצווה, ואם על חששת היותה אשת איש לא היתה נהרגת על הספק" (אור החיים הקדוש שהשבוע יום פטירתו)

ד. כג, ד: "מקשים העולם, מדוע בא הקב"ה לקראת בלעם ולא בא לקראת משה רע"ה אלא קורא לו כדכתיב ויקרא אל משה" [מדוע ה' הולך בלעם ואילו אצל משה ה' במקומו ומשה בא אליו] (דעת זקנים)

ה. כד, ב: "וישא בלעם את עיניו וירא את ישראל שכן לשבטיו" וקשה כיצד ראה אותם, הרי היו נסתרים בענני הכבוד (אור החיים הקדוש, עין הפרשה)

ו. כה, ד: רש"י - "ומדרש אגדה, השמש מודיע את החוטאים, הענן נקפל מכנגדו והחמה זורחת עליו", יש מקשים והא כשמת אהרן נסתלקו העננים כדפירש"י לעיל בפרשת חקת, ולא מצינו שחזרו כמו הבאר שנסתלק שחזר להם, וכן הקשה החזקוני (שפתי חכמים)